

ЮРІЙ ІВАНОВИЧ ЧАЛИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра цивільного права та процесу;

 <https://orcid.org/0000-0002-3641-0760>,

e-mail: ychaluy66@gmail.com

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Зосереджено увагу на визначенні поняття та елементів правосуб'єктності юридичних осіб. Зроблено висновок про те, що такими елементами слід визнавати як правоздатність, так і дієздатність. Правоздатність визначає правове буття юридичних осіб і вказує на обсяг можливостей їх участі в цивільних чи інших правовідносинах. Аргументовано, що за своєю спрямованістю правоздатність юридичних осіб некоректно визначати через категорії «загальна» («універсальна») чи, навпаки, «спеціальна» («цільова»). Також зауважено, що функціональне призначення дієздатності полягає у встановленні кола осіб (органів, посадових осіб, учасників тощо), волею та волевиявленням яких суб'єктна правова потенція юридичних осіб може бути реалізована.

Ключові слова: правосуб'єктність юридичних осіб, правоздатність юридичних осіб, дієздатність юридичних осіб.

Оригінальна стаття

ВСТУП. З огляду на відсутність в юридичних осіб тілесного субстрату категорія «правосуб'єктність» для них є визначальною в буквальному розумінні, оскільки ці суб'єкти права зовні виявляються виключно через здійснення своєї правосуб'єктності.

Буття юридичних осіб може реалізовуватись лише в одній реальності – у правових відносинах, де з певною умовністю припускається існування цих осіб. У суто природному розумінні юридичні особи не існують. Маркерами розпізнання присутності юридичних осіб у цивільних правовідносинах є насамперед їх найменування, майно, акти правової поведінки органів та інших уповноважених суб'єктів, які діють від імені таких осіб, тощо. Отже, здійснення правоздатності юридичних осіб діями їх органів та/або інших уповноважених суб'єктів і є формою зовнішнього прояву цих осіб, підтвердженням їх не фізичного, але правового існування.

Попри те, що проблеми суб'єктності юридичних осіб є об'єктом прискіпливої уваги не одного покоління науковців, деякі елементи цього довготривалого дискурсу й дотепер не вирішено. Зокрема, це стосується питань про визначення складових частин правосуб'єктності юридичних осіб, а також того, чи вважати правоздатність юридичних осіб загальною (універсальною) або ж, навпаки, спеціальною (цільовою).

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою цього дослідження є розкриття змісту категорії «правосуб'єктність юридичних осіб»,

визначення елементів правосуб'єктності юридичних осіб і встановлення обсягів правоздатності юридичних осіб.

Для досягнення сформульованої мети необхідно проаналізувати відповідні норми чинного законодавства, а також розглянути наявні доктринарні положення щодо розуміння категорії «правосуб'єктність» у загальноправовому значенні, що і становить дослідницьке завдання цієї статті. За наслідками такої роботи буде проведена імплементація окремих висновків аналізу згаданих доктринарних положень на правосуб'єктність юридичних осіб, але з урахуванням специфіки суб'єктності останніх.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Виходячи із сформульованих вище завдань, основним методом цього дослідження є формально-юридичний метод, згідно з яким необхідно встановити наявні в загальноправовій та цивілістичній догмі вчення щодо розуміння поняття «правосуб'єктність» з подальшою проєкцією окремих положень на ознаки суб'єктності юридичних осіб.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. У загальній теорії права категорію «правосуб'єктність» найчастіше розуміють як сукупність юридичних властивостей індивіда або організації, що є передумовою їх участі у правових відносинах. Такими сукупними властивостями традиційно називають право- і дієздатність (Матузов та ін., 1997; Скакун, 2007; Халфіна, 1974). Втім, незважаючи на свою поширеність, такий погляд на зміст категорії

«правосуб'єктність» має і своїх критиків. Починаючи із середини минулого століття, в цивілістичних дослідженнях висловлювали думку про те, що для набуття статусу суб'єкта цивільного права достатньо бути правоздатним. За висловом С. М. Братуся (1950), правоздатність і правосуб'єктність – рівнозначні поняття.

О. А. Пушкін (1996, с. 87–88), посилаючись на згадану вище роботу С. М. Братуся, зауважував, «що сама по собі якість правосуб'єктності створюється лише правоздатністю. Фізична особа ... може і не володіти дієздатністю, але володіючи правоздатністю, внаслідок уже одного цього може бути суб'єктом цивільних правовідносин. Тому, ... більш правильна інша позиція, згідно з якою правоздатність – це і є право бути суб'єктом прав і обов'язків».

Інші представники цивілістичної науки, навпаки, обстоювали тезу про розуміння правосуб'єктності як комплексного поняття, яке утворюється спільним проявом правоздатності та дієздатності. Так, О. С. Іоффе (2000), погоджуючись із тим, що необхідною і достатньою передумовою визнання суб'єктом цивільного права служить вже сам по собі факт оголошення його правоздатним, водночас указує на необхідність урахування і дієздатності, яка становить один із проявів правосуб'єктності, а не чогось іншого.

Відносно окрему позицію в цьому спорі займає сучасний російський дослідник В. А. Белов (2011). На його думку, категорично недопустимо змішувати здатність бути суб'єктом права (правосуб'єктність) із наслідками такого визнання (правоздатність і дієздатність). У розширеному вигляді ідея В. А. Белова може бути подана у вигляді своєрідного алгоритму. Спочатку правовий порядок визнає за певною сутністю здатність бути суб'єктом права. Здатність бути суб'єктом цивільного права, зауважує В. А. Белов (2011), і визнаватися таким називається цивільною правосуб'єктністю¹. Після того

як та чи інша сутність буде визнана суб'єктом цивільного права, тобто реалізує свою цивільну правосуб'єктність, для неї, так само як і для всіх інших осіб, включно з публічно-правовими утвореннями, настануть певні юридичні наслідки. Далі В. А. Белов указує, що з визнанням того чи іншого явища реального світу особою його цивільна правосуб'єктність набуває специфічних цивільно-правових форм. Цивільна правосуб'єктність може мати двояку форму: 1) правоздатності; 2) системної єдності права та дієздатності. При цьому автор підкреслює, що цивільна дієздатність не є самостійною цивільно-правовою формою, бо не може існувати сама по собі, без свого поєднання із правоздатністю. Бути дієздатним, але неправоздатним не можна, тоді як зворотна ситуація – правоздатність є, а дієздатності немає – є можливою (Белов, 2011, с. 52–53).

Погляд В. А. Белова на співвідношення категорій «правосуб'єктність», «правоздатність» і «дієздатність» здається, на наше переконання, штучно ускладненим. У такій теоретичній конструкції, де правосуб'єктність – це акт визнання правовим порядком за певною сутністю якостей суб'єкта цивільного права, а правоздатність та дієздатність є правовими наслідками цього акту, немає практичного сенсу. Та й сам автор, як це впливає з вищенаведеної цитати, в одному випадку правоздатність і дієздатність називає правовими наслідками виникнення правосуб'єктності, а в інших – її правовими формами. Якщо взяти за основу тезу про те, що правосуб'єктність набуває форму право- і дієздатності (за В. А. Беловим), то таке розуміння суті категорії «правосуб'єктність» стає маловідмінним від думки тих, хто оцінює правосуб'єктність як комплексне поняття, що охоплює право- і дієздатність. Отже, самостійними позиціями, що протистоять одна одній, у питанні визначення поняття категорії «правосуб'єктність» є лише дві: 1) «правосуб'єктність тотожна правоздатності», 2) «правосуб'єктність складається з право- і дієздатності».

Утім, зазначені дві протидіючі позиції не є абсолютно непримиренними. Так, якщо спробувати визначити правосуб'єктність із погляду того, в який момент часу індивід або організація набувають здатності мати права та обов'язки (тобто право бути суб'єктом), то, дійсно, для цього достатньо стати лише правоздатним. Дієздатність тут не буде визначальною правовою якістю. У цьому сенсі справедливо говорити, що правосуб'єктність дорівнює

¹ Слід наголосити, що В. А. Белов розглядає правосуб'єктність не як певні юридичні якості певної субстанції, а як природні (фактичні) властивості, що вказують на необхідність визнання індивіда чи організації суб'єктом цивільного права: «Сукупність тих властивостей та якостей, які природно притаманні тому чи іншому індивіду (об'єднанню) або іншій субстанції, які дають змогу визнати за нею властивості суб'єкта цивільного права, називається цивільною правосуб'єктністю». Втім, далі він зауважує, що в науці не досягнуто згоди щодо переліку згаданих «природно властивих» якостей субстанції, від-

повідно до яких об'єктивно право визнає за одними особами якості суб'єктів права, а за іншими ні.

правоздатності. При цьому сказане стосується як людей (фізичних осіб), так і організацій (юридичних осіб)¹. Водночас під категорією «правосуб'єктність», як убачається, можна розуміти і всі юридично значущі властивості (якості) суб'єкта, що визначають його можливості не лише бути носієм прав та обов'язків (бути правоздатним), але й бути активним учасником правових відносин (бути дієздатним). Практичне значення має лише повна характеристика правової суб'єктності фізичної або юридичної особи. Указівка лише на наявність в особі здатності мати в майбутньому права та обов'язки заважає іншим суб'єктам права, які вступатимуть із нею в правові зв'язки, відповісти на питання, чи може така особа безпосередньо своїми діями набувати та здійснювати права, створювати і виконувати обов'язки, а також нести правову відповідальність.

Щодо визначення правосуб'єктності юридичних осіб може виникнути питання про доцільність урахування дієздатності. Обсяг дієздатності юридичних осіб не зростає залежно від набуття ними соціально-правового досвіду, що властиво дієздатності фізичних осіб. Юридичні особи, як відомо, є повністю дієздатними з моменту їх утворення. А якщо це так, то в чому сенс виділення якості «дієздатність» стосовно правосуб'єктності юридичних осіб? Є. О. Суханов (2000, с. 189), зокрема, заперечує необхідність урахування дієздатності для

юридичних осіб, зазначаючи, що протиставлення правоздатності та дієздатності має значення лише для опису правосуб'єктності фізичних осіб.

На наше переконання, значущість розгляду проблем дієздатності юридичних осіб полягає дещо в іншому. Слід говорити, звісно ж, не про визначення міри можливостей юридичної особи своїми діями реалізовувати наявну правоздатність залежно від соціально-правового досвіду (вікової зрілості) такої особи. З відомих причин у цьому дійсно немає жодної практичної необхідності. Під час розгляду дієздатності юридичних осіб інтерес становлять проблемні питання про волеформування та волевиявлення. На цей момент звертають увагу й інші дослідники (Жорнокуй та ін., 2017; Лавріненко, 2017).

Згадані проблемні питання є пов'язаними з формуванням волі юридичної особи, встановленням відповідності волі волевиявленню. Вони є продовженням більш загальної проблеми – проблеми походження юридичної особи. За категорією «юридична особа», як відомо, завжди стоять інтереси інших суб'єктів цивільного права, тому вже самою природою юридичної особи створюється проблема відповідності її поведінки інтересам тих, хто ініціював її створення. У вузькому юридичному розумінні юридичні особи не є представниками тих, хто насправді зацікавлений у результаті діяльності такої особи. Але фактично юридичні особи є правовим інструментом досягнення інтересів кінцевими бенефіціаріями. Із цього приводу в юридичній літературі можна зустріти тезу про те, що юридичні особи не в змозі бути носіями «своїх» інтересів, такі суб'єкти не усвідомлюють потребу в досягненні тих чи інших благ (чому є цілком природне пояснення), а отже, вони, як зауважувалося вище, є засобом досягнення інтересів іншими суб'єктами.

Відповідно до вимог ст. 92 ЦК України юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, а в деяких випадках – через своїх учасників. При цьому органи юридичних осіб можуть бути як одноособовими, так і колегіальними. Утім, коло фігурантів, поведінкою яких зовні виявляється постать юридичної особи, є більш широким. Серед них слід пригадати і службовців та робітників організації. Усе назване лише підтверджує складність процедур формування волі (її напрямів, обсягів) та зовнішнього її виявлення від імені юридичної особи. Для різних організаційно-правових форм юридичних осіб ці питання будуть вирішуватися по-різному,

¹ Люди, як відомо, набувають здатності бути суб'єктом цивільного права (тобто цивільно-правової якості, що має назву «фізична особа») в момент свого народження. Слід наголосити, що всі без винятку немовлята з моменту свого народження не просто набувають здатності бути учасниками цивільно-правових відносин у майбутньому (в чому, власне, змістовно і полягає поняття «правоздатність»), а є дійсними носіями деяких абсолютних суб'єктивних прав, зокрема права на життя (ст. 281 ЦК України), права на охорону здоров'я (ст. 283 ЦК України), права на особисту недоторканність (ст. 289 ЦК України) тощо. Принципово така ж ситуація спостерігається і в разі визначення моменту виникнення цивільно-правової суб'єктності (цивільної правосуб'єктності) в організацій. Організації набувають якості «юридична особа» зі свого правового «народження», тобто з моменту внесення їх у державний реєстр. При цьому повнота можливостей щодо безпосередньої участі в цивільно-правових відносинах для цих суб'єктів не залежить від обсягу дієздатності. Як слушно зауважив Н. І. Матузов (1997, с. 489), не існує правоздатних, але недієздатних юридичних осіб.

але завжди вони наражатимуться на проблеми винайдення дієвих критеріїв, за якими можна було б установлювати адекватність волі юридичної особи волевиявленню. Тому, якщо ми говоримо про зміст правосуб'єктності в другому значенні, тобто як про повну характеристику якостей суб'єкта, врахування дієздатності є обов'язковим не лише для розгляду суб'єктності фізичних осіб, але й для осіб юридичних.

Резюмуючи розгляд загального визначення категорії «правосуб'єктність», можна зробити висновок про розуміння такої категорії у двох значеннях: 1) як визнання правовим порядком наявності в індивіда чи організації якостей суб'єкта права, тобто властивостей потенційного носія прав та обов'язків; 2) як розгорнута характеристика якостей суб'єкта, яка вказує не лише на його правову здатність мати права та обов'язки в майбутньому (правоздатність), а й на його правову здатність самостійно формувати волю і виявляти її зовні за допомогою здійснення юридично значущих актів поведінки (дієздатність).

Одним із ключових моментів характеристики правосуб'єктності юридичних осіб є встановлення обсягу їх правових можливостей (правоздатності). У літературі тривалий час дискутується питання про те, чи вважати правоздатність юридичних осіб загальною (універсальною) або ж, навпаки, спеціальною (цільовою, обмеженою) (Артикуленко, 2018; Борисова, 2000; Борисова, 2010; Ромовська, 2005)¹.

В Україні та в інших державах, що колись входили до СРСР, ця дискусія на початку 90-х років минулого століття набула свого розвитку в зв'язку зі зміною парадигми побудови політико-економічних відносин у суспільстві. Виникла думка про необхідність надання основним суб'єктам економічних відносин – юридичним особам – більшій свободи у виборі видів майнової діяльності. Передусім ця ідея стосувалася свободи вибору видів підприємницької діяльності. Особливо актуальним це було для раннього періоду формування інфра-

структури економіки, коли підприємницький успіх залежав від швидкості входження суб'єктів економічних відносин у ті чи інші більш рентабельні ринкові ніші. Водночас правові норми радянського законодавства вимагали від юридичних осіб бути учасниками лише тих правовідносин, які відповідають статутним цілям їх діяльності (ст. 26 ЦК УРСР 1963 р.). Формальності, пов'язані з унесенням у статутні положення юридичних осіб необхідних змін або доповнень, заважали оперативно переорієнтуватися з одного виду економічної діяльності на інший.

Справедливо зазначити, що норма ст. 26 ЦК УРСР буквально не називала правоздатність юридичних осіб спеціальною, а лише закріплювала правило про те, що «юридична особа має цивільну правоздатність, яка відповідає цілям її діяльності». Це послужило приводом, на думку З. В. Ромовської (2005), до необґрунтованого ототожнення в літературі цілей діяльності юридичної особи з конкретними діями, що, зрештою, призвело до висновку про неможливість наявності в юридичних осіб тих прав та обов'язків, які не були буквально закріплені в їх статутах. Бажання скоріше вирватися зі стану такої зашореності, зауважує З. В. Ромовська (2005), породило іншу крайність. У новому ЦК України (2003 р.) було закріплено положення про те, що юридична особа здатна мати такі ж самі цивільні права (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині (ч. 1 ст. 91 ЦК України), що послужило, у свою чергу, причиною для обґрунтування загальної правоздатності юридичних осіб. Однак для беззастережного висновку про наявність в юридичних осіб загальної правоздатності, зазначає З. В. Ромовська (2005), немає підстав, оскільки в законодавстві України міститься велика кількість винятків, що вказують на спеціальну правоздатність тих чи інших юридичних осіб. З аргументом, наведеним З. В. Ромовською, важко не погодитись, адже цих винятків дійсно досить багато.

Так, положення статей 47, 48 Закону України «Про банки та банківську діяльність» указують на можливість надання банківських послуг *виключно банками*. Водночас банкам забороняється здійснювати діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних і інвестиційних монет) та страхування, крім виконання функцій страхового посередника. Окрім того, для банків встановлено деякі обмеження щодо здійснення ними операцій з

¹ З метою недопущення позначення одним терміном змістовно різних статусів юридичних осіб словосполучення «обмежена правоздатність юридичних осіб», на нашу думку, слід уживати лише для позначення тих випадків, коли правоздатність юридичних осіб обмежується за рішенням суду (ч. 2 ст. 91 ЦК України). У контексті аналізованої тут дискусії більш відповідними видаються терміни «спеціальна» або «цільова» правоздатність юридичних осіб.

нерухомістю¹. Названі законодавчі обмеження є однією з гарантій стабільності функціонування банківської системи, а тому вони є цілком обґрунтованими як з економічного, так і з юридичного погляду.

Із тих самих міркувань встановлено законом обмеження і для юридичних осіб, які здійснюють страхові послуги. Для підвищення гарантованості якості надання страхових послуг ст. 2 Закону України «Про страхування» категорично вказує, що предметом діяльності страхових організацій «може бути лише страхування, перестраховування і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням»².

Нормативні вимоги статей 1–3 Закону України «Про кредитні спілки» вказують на можливість здійснення діяльності зі взаємного кредитування лише шляхом утворення юридичної особи як неприбуткової організації, заснованої фізичними особами, професійними спілками чи їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки. Для кредитних спілок взаємне кредитування є виключним видом діяльності. Інші юридичні особи, тобто ті, які не відповідають ознакам кредитної спілки, не мають права здійснювати діяльність зі взаємного кредитування. При цьому самі кредитні спілки можуть учиняти лише ті правочини, які відповідають їх статутним цілям³.

Такі ілюстрації можна було би продовжити, але й зазначеного достатньо, щоб переконатися, що правило про загальну правоздатність юридичних осіб не має тотального характеру (див. додатково закони України «Про товарні біржі», «Про ринки капіталу та

організовані товарні ринки», а також інші нормативно-правові акти)⁴.

Вирішення проблеми встановлення обсягу правоздатності юридичних осіб, на наше переконання, зовсім не пов'язане з тим, щоб визнавати таку правоздатність загальною (універсальною) або ж, навпаки, спеціальною (цільовою). Як слушно зауважив В. А. Белов (2011), дискусія з цього приводу часто точиться без розкриття змістової характеристики термінів «загальна» і «спеціальна» (правоздатність). Так, якщо порівнювати правоздатність фізичних та юридичних осіб, то правоздатність останніх, як вказує В. А. Белов (2011), логічно називати спеціальною, оскільки юридичні особи не можуть бути суб'єктами цілої низки правовідносин, здатність до участі в яких мають виключно фізичні особи. За законодавством України прикладами таких можуть бути: а) особисті немайнові відносини, передбачені главами 21 і 22, а також ст. 438 ЦК України; б) майнові відносини з договору довічного утримання, де відчужувачем може бути тільки фізична особа (ч. 1 ст. 746 ЦК України); в) заповідальні правовідносини (ст. 1234 ЦК України) та інші. Водночас можна назвати винятки з так званої загальної правоздатності фізичних осіб, відповідно до яких учасниками певних правовідносин можуть бути лише юридичні, але не фізичні особи. Приклади таких правовідносин наводилися вище.

До цього можна додати і судження Й. О. Покровського, який свого часу застерігав від одностороннього розуміння принципу спеціальної правоздатності юридичних осіб. Такий принцип може мати різне обґрунтування і в зв'язку з цим різне практичне вираження. З одного боку, говорив Й. О. Покровський (1998, с. 152), «статутна мета юридичної особи являє собою уже внаслідок самого закону природну межу її правоздатності; тоді будь-який акт, що виходить за цю межу, як акт, що порушує норму *juris publici*, має *ipso jure* вважатися нікчемним. Він має вважатися нікчемним навіть тоді, якщо серед членів союзу жодного спору проти акта не стається, якщо, наприклад, постанову загальних зборів акціонерів про відрахування на благодійні цілі ухвалено

¹ Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 20.11.2021).

² Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр> (дата звернення: 20.11.2021).

³ Про кредитні спілки : Закон України від 20.12.2001 № 2908-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14> (дата звернення: 20.11.2021).

⁴ Про товарні біржі : Закон України від 10.12.1991 № 1956-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12> (дата звернення: 20.11.2021); Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (дата звернення: 20.11.2021).

одноголосно. З погляду правоздатності спеціальної, в цьому сенсі будь-який такий акт має бути скасований *ex officio*, всупереч волі всіх членів союзу». Але, з іншого боку, зауважував Й. О. Покровський, цей принцип можна розуміти й інакше. Метою обмеження можна вважати не дотримання природних меж правоздатності юридичної особи, а охорону інтересів меншості, тобто тих членів союзу, які були не згодні з постановою про розширення правоздатності юридичної особи. У такому разі акт, що виходить за межі статутної мети союзу, має визнаватися не нікчемним, а лише таким, що підлягає оспорюванню, до того ж лише в тому обсязі, в якому він завдає шкоди членським інтересам того, хто оспорює. «В якому саме з цих двох можливих розумінь принцип спеціальності захищається його прихильниками, це далеко не завжди може бути встановлено з переконливістю: часто обидва погляди змішуються, а тим часом цінність і значення кожного з них різні» (Покровський, 1998, с. 152). Дивним чином слова, написані більше ста років тому, є актуальними і для сучасних цивілістичних досліджень.

Отже, правоздатність юридичних осіб має, безсумнівно, специфічний характер, відмінний від правоздатності фізичних осіб. Однак протиставляти правові можливості цих двох видів суб'єктів цивільного права не можна через використання контрпонянь «загальна («універсальна») і «спеціальна» («цільова») правоздатність. Як для фізичних, так і для юридичних осіб має діяти загальний принцип установа меж (обсягу) їх правоздатності: «дозволено все, що не заборонено законом». Для юридичних осіб згадані заборони можуть утворюватися не лише законом, але й засновниками (учасни-

ками) у відповідних статутних положеннях. Зрозуміло, що таке самообмеження правоздатності також не має суперечити вимогам закону.

ВИСНОВКИ. Категорію «правосуб'єктність», коли її розкривають у контексті визначення суб'єктності юридичних осіб, можна розуміти у двох значеннях: 1) як правовий наслідок акта законодавства (у вигляді державної реєстрації), що приводить до визнання за певною організацією якостей суб'єкта або, що є тим самим, визнання за організацією статусу «юридична особа»; 2) як розгорнута характеристика якостей суб'єкта, що вказує не лише на його правову здатність мати права та обов'язки в майбутньому (правоздатність), а й на його правову здатність самостійно формувати волю і виявляти її зовні за допомогою здійснення юридично значущих актів поведінки (діездатність).

Обсяги правових можливостей (правоздатності) юридичних осіб некоректно визначати через використання категорій «спеціальна» («цільова») чи «загальна» («універсальна»). Юридична особа як правовий феномен є засобом реалізації інтересів її засновників (учасників). Виходячи із цього, напрями та обсяги діяльності юридичних осіб визначаються ініціативою їх засновників (учасників) у межах прояву принципу «дозволено все, що не заборонено законом». Цей же принцип визначає цивільно-правові можливості фізичних осіб, але правоздатність останніх не залежить від волі інших учасників цивільно-правових відносин. Межі цивільно-правових можливостей фізичних осіб утворюються лише законом. Напевно, саме в цій обставині криється найбільш разюча відмінність правоздатності юридичних осіб порівняно з правоздатністю фізичних осіб.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Артикуленко О. В. Правосуб'єктність юридичної особи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2018. 228 с.
2. Артикуленко О. Правосуб'єктність юридичної особи: сучасні виклики та невирішені питання. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 238–242.
3. Артикуленко О. Теоретичні аспекти правоздатності юридичної особи: сучасні виклики та невирішені питання. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 5–9.
4. Белов В. А. Гражданское право. Общая часть : в 2 т. М. : Юрайт, 2011. Т. 2: Лица, блага, факты. 1903 с.
5. Борисова В. И. К проблеме правосубъектности юридического лица. *Проблеми законності*. 2000. Вип. 43. С. 32–37.
6. Борисова В. Институт юридической особи у праві України. *Право України*. 2010. № 12. С. 25–31.
7. Братусь С. Н. Субъекты гражданского права. М. : Госюриздат, 1950. 367 с.
8. Гражданское право : учебник : в 2 т. / отв. ред. Е. А. Суханов. 2-е изд. М. : БЕК, 2000. Т. 1. 816 с.
9. Гражданское право Украины : в 2 ч. / под ред. А. А. Пушкина, В. М. Самойленко. Харьков : Основа, 1996. Ч. 1. 440 с.
10. Иоффе О. С. Избранные труды по гражданскому праву: из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории «хозяйственного права». М. : Статут, 2000. 777 с.
11. Лаврінченко І. А. Волеформування юридичної особи при вчиненні правочину. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6, т. 4. С. 37–44.
12. Общая теория права : учебник / под общ. ред. А. С. Пиголкина. М. : МГТУ им. Н. Э. Баумана, 1995. 384 с.

13. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. М. : Статут, 1998. 353 с.
14. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина. Академічний курс : підручник . Київ : Атіка, 2005. 560 с.
15. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебник. Харьков : Эспада, 2007. 840 с.
16. Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навч. посіб. / за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. 808 с.
17. Теория государства и права. Курс лекций / под общ. ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. М. : Юристъ, 1997. 672 с.
18. Теорія держави і права : підручник / під заг. ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.
19. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении. М. : Юрид. лит., 1974. 340 с.
20. Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 3 т. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : Страйд, 2009. Т. 3: Юридична особа. 736 с.

Надійшла до редакції: 24.11.2021

ЧАЛЫЙ Ю. И. ПРАВОСУБЪЕКТНОСТЬ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ: ОТДЕЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ

Сосредоточено внимание на определении понятия и элементов правосубъектности юридических лиц. Делается вывод о том, что подобными элементами следует признавать как правоспособность, так и дееспособность. Правоспособность определяет правовое бытие юридических лиц и указывает на объем возможностей их участия в гражданских или других правоотношениях. Аргументировано, что правоспособность юридических лиц некорректно определять через категории «общая» («универсальная») или, наоборот, «специальная» («целевая»). Также отмечено, что функциональное назначение дееспособности юридических лиц состоит не в определении пределов осуществления ими активной правосубъектности, как это имеет место в случае с дееспособностью лиц физических, а в установлении круга лиц (органов, должностных лиц, участников и пр.), волей и волеизъявлением которых субъектная правовая потенция юридических лиц может быть реализована.

Ключевые слова: правосубъектность юридических лиц, правоспособность юридических лиц, дееспособность юридических лиц.

CHALYI YU. I. LEGAL PERSONALITY OF LEGAL ENTITIES: SOME PROBLEMATIC ASPECTS

The concepts and elements of legal personality of legal entities are defined. This research emphasis is explained by the fact that legal entities do not have a bodily substrate. Recognition of the participation of legal entities in civil legal relations is through the external realization of the legal personality of these persons. This circumstance explains the urgency of addressing the issues of legal personality of legal entities. The category of "legal personality", when disclosed in the context of defining the subjectivity of legal entities, can be understood in two senses: 1) as a legal consequence of an act of legislation (in the form of state registration), which entails the recognition of the qualities of the subject by a certain organization or, that is, the recognition by the organization of the status of "legal entity"; 2) as a detailed description of the qualities of the subject, indicating not only his legal ability to have rights and responsibilities in the future (legal capacity), but also the ability to independently form the will and express it externally by implementing legally significant acts of conduct (capacity). The application of the formal-legal (dogmatic) method made it possible to conclude that the elements of legal personality of legal entities should be recognized as legal capacity and legal capacity. Legal capacity determines the legal existence of legal entities and indicates the extent of their participation in civil or other legal relations. It is argued that the legal capacity of legal entities is incorrect to determine through the categories of "general (universal)" or, conversely, "special (target)". It is emphasized that the functional purpose of the legal capacity of legal entities is not to determine the limits of their active legal personality, as in the case of the legal capacity of individuals, but to establish the range of persons (bodies, officials, participants), by the will and expression of which the subjective legal potential of legal entities can be realized.

Key words: legal personality of legal entities, legal capacity of legal entities, capacity of legal entities.

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Чалий Ю. І. Правосуб'єктність юридичних осіб: окремі проблемні аспекти. *Право і безпека*. 2021. № 4 (83). С. 149–155. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2021.4.15>.

Citation (APA): Chalyi, Yu. I. (2021). Legal personality of legal entities: some problematic aspects. *Law and Safety*, 4(83), 149–155. <https://doi.org/10.32631/pb.2021.4.15>.